JAARBOEK VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

87

2000

KONINKLIJK NEDERLANDS GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

commissie van redactie
drs N.L.M. Arkesteijn, Delft
E.J.A. van Beek, Sint-Michielsgestel
drs M.L.F. van der Beek, Het Nederlands Muntmuseum, Utrecht
J.J. Grolle, De Nederlandsche Bank, Amsterdam
dr W. Op den Velde, Elim
drs A. Pol, Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet, Leiden

redactieadres
Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet
Postbus 11028, 2301 EA Leiden
071-5160999, pol@penningkabinet.nl

kopij-richtlijnen
op te vragen bij de redactie

ISSN 0920-380-X

uitgave
© 2003 Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, Amsterdam

illustratieverantwoording
Tenzij anders vermeld, zijn foto's beschikbaar gesteld door Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet

druk
Peeters, Leuven

De gulden in de 19de en 20ste eeuw: een poging tot periodisering

W.L. KORTHALS ALTES*

Inleiding

Het is gebruikelijk om over de interne en externe waarde van een valuta te spreken. De ontwikkeling van het prijsniveau is bepalend voor de interne waarde. Bij prijsstijging spreken we van inflatie en bij daling van deflatie. Inflatie tast de reële waarde van inkomsten en besparingen aan. Deflatie ondermijnt de ondernemingszin en wordt als drukkender ervaren. De Weimarer Republik overleefde wel de hollende inflatie van de jaren 1920, maar helaas niet de deflatie in het rampzalige volgende decennium.
Dankzij het 100 jaar geleden opgerichte Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn we nauwkeurig op de hoogte van het verloop van de prijzen in de 20e eeuw.[1] Wat de 19de eeuw aangaat moesten we ons tot voor kort grotendeels behelpen met gegevens in de *Nederlandsche prijsgeschiedenis* van de illustere economisch-historicus N.W. Posthumus, die in 1943 indexcijfers van Amsterdamse groothandelsprijzen publiceerde.[2] Postuum werden in 1964 door hem verzamelde prijzen uitgegeven, die door enkele instellingen in Utrecht, Leiden en Amsterdam in de loop der tijden voor een aantal goederen waren besteed. De meest complete cijfers – die betrekking hebben op kapittels in Utrecht – wijzen erop, dat de kosten van levensonderhoud in 1900 ruim twee maal zo hoog waren als rond 1800. De eerdergenoemde groothandelsprijzen daarentegen vertoonden in de 19e eeuw per saldo een daling van ruim 40 %. Een recent en grondig onderzoek van A. van Riel heeft prijsindexcijfers opgeleverd, die de laatstgenoemde ontwikkeling van de Franse tijd tot de Eerste Wereldoorlog in essentie bevestigen.[3] In combinatie met het materiaal van het CBS over de 20ste eeuw is een duidelijke periodisering van onze prijsgeschiedenis mogelijk.

* Voordracht gehouden tijdens het najaarscongres 'Geld in Nederland' van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap op 29 oktober 1999 in Den Haag.

1 ANON. (1979) tab. U.

2 POSTHUMUS, I (1943).

3 Zie hiervoor SMITS, HORLINGS en VAN ZANDEN (1997) 78-79.

Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 87 (2000) 13-22

Het is niet verrassend, dat de prijzen in de jaren van de Napoleontische Oorlogen betrekkelijk hoog waren. Vanaf 1817 volgde een periode van ruim 30 jaren met een gemiddelde daling met 2,3 % per jaar. Dit verklaart wellicht gedeeltelijk de fameuze Jan Saliegeest. Van 1849 tot 1874 herstelden de prijzen zich met een jaarlijks gemiddelde van 1,7 % om daarna weer geleidelijk terug te vallen, totdat in 1897 vrijwel hetzelfde lage niveau als in 1849 werd bereikt. In Engeland sprak men van de Great Depression. In 1897 brak opnieuw een periode van 23 jaren aan, waarin vooral de Eerste Wereldoorlog impulsen aan de inflatie gaf. In 1920 waren de prijzen bijna verdubbeld ten opzichte van 1913. Evenals ruim een eeuw tevoren zakte de oorlogshausse in de jaren 1920 ineen. Tot 1936 daalden de prijzen gemiddeld met 3,6 %, zodat de deflatie nog straffer was dan tijdens de twee voorgaande cycli. Sindsdien zijn we verlost van dat deprimerende fenomeen en hebben we alleen nog in meerdere of mindere mate met inflatie af te rekenen. Het prijsniveau, dat in 1936 ruim 26 % hoger was dan in 1900, bedraagt nu ongeveer het 20-voudige van dat in het begin van de 20ste eeuw. Aanhangers van een monocausale ontwikkelingsgang van de geschiedenis zouden kunnen stellen, dat die opvallende cesuur samenhangt met het verlaten van de gouden standaard in datzelfde jaar 1936.
Over de wijze, waarop de externe waarde of zogeheten buitenwaarde van de geldeenheid te bepalen is, kunnen de meningen uiteenlopen. Toen in het voorjaar van 1974 V. Giscard d'Estaing en F. Mitterrand over de verdiensten van de economische politiek van de Gaullistische regering debatteerden, wierp de presidentskandidaat van de linkse partijen zijn tegenstrever voor de voeten, dat de Franse franc tijdens de Vijfde Republiek *en perte de vitesse* was ten opzichte van de Duitse mark.[4] Giscard antwoordde, dat de dollar de internationale waardemaatstaf *par excellence* was en dat de waarde van de franc tegenover die geldeenheid sinds het einde van 1958 juist was toegenomen. Beiden hadden gelijk en beiden zouden later nog een belangrijke rol spelen bij de convergentie van de belangrijkste Europese munteenheden.
Toch biedt de monetaire geschiedenis op langere termijn wel objectieve maatstaven voor het verloop van de externe waarde van een munteenheid. Dit is te danken aan de eeuwenoude verwevenheid tussen geld en edele metalen, zoals de uitdrukkingen 'gulden' en 'argent' wel aantonen. Het edelmetaalgewicht van een geldeenheid – men denke aan de termen 'pond' en 'mark' – bepaalde de externe waarde. Een verlaging van dat gewicht noemde men muntverzwakking en kwam op hetzelfde neer als een devaluatie.

4 *Le Monde* 31 (27-4-1974) 2.

In het begin van de 19e eeuw was – met Engeland als belangrijke uitzondering – zilver de basis van de meeste Europese geldstelsels. Deze toestand was al normaal sinds de tijd van Karel de Grote. Niettemin werden sinds de Middeleeuwen in ons werelddeel ook gouden munten geslagen, maar deze dienden als zogeheten handelsmunt en als reisgeld. Zo is de gulden langs omwegen naar onze gewesten gekomen. De gouden gulden behoorde echter sinds de eerste helft van de 16de eeuw tot het verleden. Gouden munten werden in het algemeen als koopwaar met een variabele prijs gezien.
De staatkundige veranderingen na de nederlaag van Napoleon waren bij uitstek reden om het muntstelsel ter hand te nemen. De minister van Financiën won daartoe het advies in van de geleerde J.H. van Swinden, expert op het gebied van maten en gewichten én munten.[5] Het interessante hiervan is, dat het een inzicht geeft in het denken over monetaire vraagstukken. Van Swinden raadde aan voor de nieuwe gulden het gewicht aan fijn zilver van de uit 1694 daterende Generaliteitsgulden te handhaven. Géén muntverzwakking dus. Verder stelde hij nadrukkelijk, dat het zilver de standaard der munt was. Niettemin bepleitte hij de vervaardiging van gouden tientjes, maar om versmelting te voorkomen zou de edelmetaalwaarde daarvan bepaald geringer moeten zijn dan de nominale waarde. De ideeën van Van Swinden zijn grotendeels in de Muntwet van 1816 terug te vinden.[6]
Nu was de uitvoering van die wet eenvoudiger gezegd dan gedaan. De muntcirculatie bestond namelijk voor een groot deel uit munten die ten tijde van de Republiek waren vervaardigd en die door slijtage of snoeiing niet meer hun oorspronkelijke gewicht aan fijn zilver bevatten. Omdat men in het gewone verkeer bereid was deze onvolwaardige stukken tegen nominale waarde te aanvaarden, deden volwaardige munten agio. Zo bracht in 1820 een nieuwe zilveren gulden ongeveer *f* 1,05 op.[7] De samenvoeging met de Zuidelijke Nederlanden vormde een verdere complicatie, omdat Frans geld daar een belangrijke rol in de muntcirculatie speelde. In het midden van de jaren 1820 achtte de regering de tijd gekomen om dat door nieuw geld te vervangen. Omdat de goudprijs verhoudingsgewijze laag was, produceerde de Brusselse munt op grote schaal gouden tientjes en in latere jaren ook gouden vijfjes.[8] Dit kon niet verhinderen, dat het onafhankelijke België in het volgende decennium voor invoering van het Franse muntstelsel koos.
Nederland bleef in de jaren 1830 tobben met de baaierd van oude munten. De kwaliteit ging zienderogen achteruit. De muntexpert en latere minister van Financiën A. Vrolik schreef, dat de geldsnoeiers in de twee grootste koop-

5 VAN SWINDEN (1997).
6 VAN DER BEEK (1997) 53-70.
7 WARIN (1824) 39.
8 Het staat overigens niet vast dat de goudprijs werkelijk de doorslag heeft gegeven.

steden en vooral in de Residentie voortgingen het oude zilvergeld op de schandelijkste en meest onbeschaamde manier te verminken: *niet zonder zich voor den vreemdeling te schamen, over den diep gezonken toestand van ons betaalmiddel, kon men die misvormde en verminkte stukken aanzien, welke den eenmaal zoo geachten Hollandschen gulden vertegenwoordigden.*[9] Een speciale muntcommissie adviseerde in 1836 om het zilvergewicht van de gulden een fractie te verlagen ten einde de uitvoer ervan een halt toe te roepen.[10] Na enige aarzeling volgde de regering dit advies op, zodat de muntwet van 1839 de bepaling bevatte, dat de gulden voortaan met 9,45 gram fijn zilver zou overeenkomen. Dit betekende een muntverzwakking van niet meer dan 1,7 % ten opzichte van de Generaliteitsgulden van 1694.
De jaren 1840 brachten een wezenlijke verbetering. De muntwet van 1816 had al bepaald dat de verliezen – die de vervanging van de oude onvolwaardige munten door nieuwe volwaardige onvermijdelijk met zich mee zou brengen – voor rekening van de staat zouden komen. De overheidsfinanciën verkeerden ten tijde van het bewind van Koning Willem I in een onoverzichtelijke en weinig rooskleurige toestand.[11] De gedwongen lening van 1844 en de baten van het Cultuurstelsel brachten verbetering. Zo kon men in 1846 de muntsanering aanvangen. In het volgende jaar kozen regering en parlement na de nodige aarzelingen op ondubbelzinnige wijze voor de zilveren standaard.[12] De talrijke gouden munten werden uit de omloop teruggetrokken en in het buitenland verkocht.[13] In 1852 volgde een belangrijke stap van de kant van De Nederlandsche Bank, doordat zij zich bereid verklaarde voortaan tegen vaste prijzen zilver aan te kopen.[14] De latere president W.C. Mees verklaarde, dat deze maatregel beoogde in het algemeen belang ongewenst sterke dalingen van de wisselkoersen te matigen. Het systeem werkte bevredigend, zodat om de woorden te gebruiken van N.G. Pierson – de opvolger van Mees – de Nederlandse geldvijver een toonbeeld van rust was temidden van woelige wateren.[15]

Nadat ons land in 1847 de zilveren standaard had aanvaard, leidden goudvondsten in Australië en Californië ertoe, dat de productie van het gele metaal in de jaren 1850-1875 even groot was als in het daaraan voorafgaande tijdvak vanaf

9 VROLIK (1874) 6 en 8.
10 Manuscript *Rapport der speciale Commissie voor aangelegenheden van het Muntwezen, ingesteld bij Koninklijk besluit van den 15 April 1836 N. 68.*
11 GOSSES en JAPIKSE (1947) 801-804.
12 VROLIK (1853) 118-120.
13 *The Economist* 8 (1850) 691.
14 *Verslag De Nederlandsche Bank 1872-'73* (1874) 12-13; daar kwam $^1/_2$ promille makelaarscourtage bij, zodat in totaal *f* 104,70 moest worden betaald.
15 VAN DEN BERG (1876) 11.

1500.[16] Het gevolg was, dat de waarde van die productie vanaf 1850 veel groter was dan die van zilver. *The Economist* meende in dit verband, dat de meest uitzonderlijke economische en monetaire revolutie in de moderne tijd voor de deur stond.[17] Er kwamen ontwikkelingen op gang waarin Frankrijk een spilpositie vervulde. Op de belangrijke edelmetaalmarkt in Parijs deed zich een daling van de goudprijs voor, die het voordelig maakte dit metaal ter aanmunting aan te bieden tegen de prijs, die de Franse muntwet van 1803 voorschreef.[18] Dat goud kwam voor een belangrijk deel uit Engeland, dat het in ruil ontvangen zilver weer kon gebruiken voor betalingen aan het Verre Oosten en Brits-Indië.[19] De Amerikaanse Burgeroorlog versterkte deze bewegingen door een vermindering van de katoenuitvoer, een stijging van de katoenprijzen en een vergroting van de katoeninvoer uit Brits-Indië. De *silver drain* werd daarom ook wel *cotton drain* genoemd.
Om het afvloeien van zilvergeld het hoofd te bieden gingen Frankrijk, België, Zwitserland en Italië tot monetaire samenwerking over, die in 1865 in de zogeheten Latijnse Muntunie resulteerde.[20] Twee jaar later volgde in Parijs een conferentie, waar voorstellen tot een veel groter samenwerkingsverband ter tafel kwamen.[21] Met uitzondering van Nederland meenden de deelnemende landen, dat een dergelijk verband op een goudbasis zou moeten berusten. Dat verband kwam er niet. Wel bracht de Frans-Duitse Oorlog van 1870 de aanvaarding van de gouden standaard in een stroomversnelling. De totstandkoming van de staatkundige eenheid in Duitsland maakte het mogelijk een einde te maken aan de nogal verwarde bestaande monetaire toestand.[22] Met een deel van de 5 miljard francs die Frankrijk na de jammerlijke nederlaag wist op te brengen, kon het Duitse Rijk vanaf 1871 massale goudaanmuntingen financieren.[23] Met het oog op de overheersende rol van het pond sterling in het internationale verkeer drongen vooral handelskringen in de Hanzesteden aan op een invoering van de gouden standaard. Deze werd in 1873 in de wet vastgelegd.
In Nederland had men de bui al zien hangen. De Nederlandsche Bank staakte haar zilveraankopen in de herfst van 1872, toen de dreigende demonetisatie van het zilver een ongekende prijsdaling van het witte metaal ontketende.[24] Dit

16 SOETBEER (1886) 1.
17 Commercial history and review of 1867, supplement *The Economist* 26 (14-3-1868) 4
18 FLANDREAU (1995) tab. F en L.
19 Commercial history and review of 1864, supplement *The Economist* 23 (11-3-1865) 46
20 De overeenkomst hield onder meer in, dat in deze landen de overheidskassen munten uit alle deelnemende landen zouden aanvaarden en dat alle zilveren stukken van 2 francs en lagere denominaties pasmunt zouden worden: zie Janssens (1975) 88-92.
21 BACHIENE (1868).
22 HELFFERICH (1921) 153-181.
23 *The Economist* maakt hiervan in deze jaren regelmatig melding met de nodige cijfers.
24 DE JONG, II (1967) 300 e.v..

betekende de facto het einde van de zilveren standaard. Er volgde een periode van ruim twee en een half jaar waarin de gulden zweefde omdat de invoering van een gouden standaard op weerstanden stuitte. Deskundigen zoals S. Vissering en de eerder genoemde Vrolik meenden, dat de degradatie van onze zilveren munten tot onvolwaardige pasmunten de 'kleine burgerman', de winkelier en de ambachtsman zou benadelen.[25] Toen de kwestie in 1874 en 1875 in een impasse leek te zijn gekomen, drongen handelskringen er in verband met de onbestendigheid van de wisselkoersen op aan een einde aan de onzekere toestand te maken.[26] Mees was het hiermee eens en stelde de regering voor een variant van de gouden standaard in te voeren, waarbij de voormalige zilveren standaardmunten zonder beperking wettig betaalmiddel zouden blijven.[27] Dit stelsel zou men 'hinkende standaard' gaan noemen, wat een vertaling is van de Franse uitdrukking *étalon boiteux*. Dit laatste woord is ook te vertalen in 'onvolledig'. De benaming 'onvolledige (dubbele) standaard' zou daarom mijns inziens een passender aanduiding zijn. De facto had ons land echter een gouden standaard door de bereidheid van De Nederlandsche Bank om vaste aan- en verkoopprijzen voor goud te hanteren.[28] Die bereidheid bevestigde zij formeel in 1903 met de zogeheten goudverklaring.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog noopte de autoriteiten tot het opschorten van de geldigheid van die verklaring. De restricties van de internationale goudbewegingen maakten wisselkoersfluctuaties mogelijk, die sinds mensenheugenis niet meer waren voorgekomen. Het ligt voor de hand, dat de munteenheden van de neutrale landen relatief sterk werden, zodat *The Economist* in 1915 al schreef dat de gulden zich voorlopig tot waardemaatstandaard voor andere valuta's had ontpopt.[29] Dit nam niet weg, dat in 1919 alleen de Verenigde Staten de band tussen de dollar en het goud weer konden herstellen.[30] Nederland en Engeland slaagden hier pas in 1925 in, overigens zonder hun munten ten opzichte van het oude niveau te verzwakken, waartoe Frankrijk en vooral Duitsland zich omstreeks diezelfde tijd gedwongen zagen. Deze periode, die door Joh. de Vries in zijn geschiedenis van De Nederlandsche Bank zo treffend de 'nazomer van de gouden standaard' genoemd is, werd op wrede wijze door de ijskoude wind van de grote depressie verstoord.[31] In het financiële rampjaar 1931 verlieten Engeland en Duitsland het stelsel, terwijl de

25 *De Economist* 20 (1871) 1072-1083.
26 De Jong, II (1967) 278-296.
27 De Jong, IV (1967) 336-337, 342-347.
28 De Jong, II (1967) 310-311, 576-582.
29 *The Economist* 81 (18-12-1915) 9.
30 *The Economist* 88 (1919, I) 1076.
31 De Vries, V (1989) 303.

Amerikaanse president F.D. Roosevelt in het politieke rampjaar 1933 verklaarde de interne waarde van de dollar veel belangrijker te vinden dan de externe.[32] Een jaar later vond hij een depreciatie van ruim 40 % voldoende en volgde de vaststelling van de na de Tweede Wereldoorlog zo bekende goudprijs van $ 35 per ounce. Van een herstel van de gouden standaard kan men eigenlijk niet spreken, want de Amerikanen mochten niet vrij over goud beschikken.[33]

Frankrijk, Zwitserland en Nederland konden het tot het najaar van 1936 bolwerken. Het feit dat Frankrijk toen na geheime onderhandelingen met de Verenigde Staten en Engeland de gouden standaard losliet, was voor ons land nog niet voldoende om die stap te volgen.[34] Zo gaf het besluit van Zwitserland in feite de doorslag. De Nederlandse regering besloot de gulden te laten zweven op een peil van ongeveer 80 % van de oude goudpariteit. Om dit te bewerkstelligen intervenieerde – indien nodig – het zogeheten Valuta Egalisatiefonds op discrete wijze op de goud- en valutamarkt. De Duitse bezetting maakte hieraan een einde en de gulden werd – om de uitdrukking van historicus L. de Jong te gebruiken – een aanhangsel van de rijksmark. M.M. Rost van Tonningen, interimpresident van De Nederlandsche Bank vanaf 1941, schreef, dat de waarde van die mark gebaseerd was op 'de arbeid, die door het Derde Rijk en zijn Führer als het eenige juiste economische fundament van de volksgemeenschap' werd aanvaard.[35] Wellicht op grond van dit beginsel moest onze centrale bank het in Nederland achtergebleven deel van de goudvoorraad afstaan als 'bijdrage aan den oorlog in het Oosten'.

De oorlog woedde nog in alle hevigheid, toen onze regering in Londen in oktober 1943 een monetaire overeenkomst sloot met België en Luxemburg.[36] De hierin bepaalde naoorlogse koersverhouding tussen de gulden en de frank impliceerde ten opzichte van de dollar – en daarmee van goud – een nieuwe vermindering van de externe waarde van de gulden met bijna 29 %. Tegen het einde van 1946 was dit de goudpariteit die de regering aan het International Monetary Fund doorgaf.[37] Intussen was namelijk het zogenoemde stelsel van Bretton Woods van kracht geworden, op grond waarvan de deelnemende landen hun geldeenheden een in dollars of grammen fijn goud uitgedrukte officiële pariwaarde moesten geven, die alleen bij fundamentele evenwichtsverstoringen zou mogen worden gewijzigd. De Britten en de Amerikanen werden het

32 KINDLEBERGER (1973) 219.
33 Dit was een van de bepalingen van de Gold Reserve Act 1934.
34 SAYERS (1976) 475-481.
35 *Verslag De Nederlandsche Bank 1940-1941* (1941) 7.
36 Zie bijv. POLAK (1994).
37 *International Monetary Fund, Annual Report 1948* (1949) 39.

er in de zomer van 1949 over eens, dat een dergelijke toestand was ontstaan. Dit resulteerde tenslotte in een vermindering met 30,5 % van de externe waarde van het pond sterling. De maatregel lokte een golf van devaluaties uit in Europa.[38] Zo reduceerde de Nederlandse regering de goudwaarde van de gulden met ruim 30 %. Dit betekende in ouderwetse termen, dat onze munt in een tijdsspanne van amper 13 jaar ruim 61 % verzwakt was. Dit wil zeggen: twee maal zo veel als in de jaren 1570-1586, de voorlaatste periode van ernstige muntverzwakking.

De laatste vijftig jaar van de gulden zijn weer in twee vrijwel gelijke helften te verdelen, te weten de periode van 'Bretton Woods' en die van de aanloop naar de Europese Monetaire Unie (EMU). Toenemende betalingsbalanstekorten van de Verenigde Staten gingen in de jaren 1960 de externe waarde van de Amerikaanse dollar, de spil van het systeem, bedreigen. De ontwikkeling in Duitsland was van een en ander het spiegelbeeld. Tot 1971 konden revaluaties van de Duitse mark (DM) de dollar voor devaluatie behoeden. De gulden volgde de DM in 1961 met een opwaardering van 5 %, maar niet in 1969. Boze tongen zouden van een hinkende DM-standaard kunnen spreken, maar in vergelijking met de dollar, het pond sterling en de Franse franc was onze munteenheid relatief sterk.
In het begin van de jaren 1970 overlapten de teloorgang van het stelsel van Bretton Woods en de eerste stappen in de richting van de EMU elkaar. Drie maanden na de Smithsonian Agreement van december 1971 – waarbij onder meer de goudpariteit van de gulden met 2,76 % werd verhoogd – volgde de instelling van de Europese 'slang' ter beperking van onderlinge wisselkoersfluctuaties. Engeland haakte spoedig af, terwijl Frankrijk maar gedeeltelijk van de partij kon zijn. In september 1973 zag de Nederlandse regering reden om de externe waarde van de gulden nog eens met 5 % te verhogen. Het was de laatste maal, dat de pariwaarde van de gulden in termen van goud werd uitgedrukt. In maart 1974 kondigde het feit dat de centrale banken niet langer officiële goudprijzen hoefden te hanteren, het einde van het gele metaal als waardemaatstaf aan.
Het in de lente van 1979 op initiatief van de Duitse resp. Franse regeringsleiders H. Schmidt en V. Giscard d'Estaing tot stand gekomen Europese Monetaire Stelsel (EMS) doorstond de tand des tijds beter dan het slangarrangement. Tot het einde ervan op 1 januari 1999 vonden 19 maal veranderingen in de onderlinge spilkoersen plaats. De DM werd daarbij acht maal opgewaardeerd. In de herfst van 1979 volgde de gulden de desbetreffende koerswijziging niet en in maart 1983 slechts gedeeltelijk. De DM, die in de zomer van 1948 met

38 *Verslag De Nederlandsche Bank 1949* (1950) 59.

hulp van de Geallieerden in het leven werd geroepen, was toen bijna 80 cent waard. Nu (oktober 1999) is de koers meer dan *f* 1,12, maar het is de vraag of de Duitsers daar gelukkiger mee moeten zijn dan wij.

Resumerende is de volgende periodisering mogelijk. Vanaf 1816 tot het midden van de 19de eeuw daalden de prijzen en was ons muntstelsel gebaseerd op wat men later niet geheel exact de dubbele standaard is gaan noemen. Daarna gold tot 1873 de zilveren standaard en stegen de prijzen. Ten tijde van de gouden standaard bleven periodes van deflatie en inflatie elkaar afwisselen, terwijl de externe waarde per saldo niet noemenswaardig veranderde. Het verlaten van die standaard in 1936 lijkt een cesuur te zijn geweest. De externe waarde van de gulden daalde in de dertien volgende jaren gemiddeld met ruim 7 % en de interne waarde met bijna 6 %. Deze laatste daalde van 1950 tot 1974 verder met gemiddeld 5 %, maar de externe waarde herstelde zich met ruim 0,5 % per jaar. Nadien wist men de daling van de koopkracht van onze munteenheid verder te reduceren tot een gemiddelde van bijna 3,5 % en de buitenwaarde vanaf 1983 aan de harde DM te koppelen. Uit dit alles blijkt wel de juistheid van de uitspraak van de bekende Amsterdamse hoogleraar civiel recht A. Pitlo, dat alleen dode materie zich perfect laat ordenen. En dat is monetaire geschiedenis nu niet bepaald.

Niet-gedrukte bronnen

Het Nederlands Muntmuseum Utrecht, bibliotheek XV21.211 rapport 1837. IV D.a.b.26: manuscript Rapport der speciale Commissie voor aangelegenheden van het Muntwezen, ingesteld bij Koninklijk Besluit van den 15 April 1836 N. 68 [een gedrukte versie hiervan is in voorbereiding, te verschijnen in de reeks 'Bronnen uitgegeven door Het Nederlands Muntmuseum']

Literatuur

ANON. *C.B.S., Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen* (Den Haag 1979).
P.J. BACHIENE, De internationale munt-conferentie in 1867 *De Economist* 17 (1868) 883-914.
M.L.F. VAN DER BEEK, *De muntslag ten tijde van Koning Willem I, Ontwerp en productie van de Nederlandse munten 1814-1839* (Utrecht 1997).
N.P. VAN DEN BERG, *De handelsbalans van Indië en de zilvermarkt* (Batavia 1876).
M. FLANDREAU, *L'or du monde, la France et la stabilité du système monétaire international 1848-1873* (Parijs 1995).
I.H. GOSSES en N. JAPIKSE, *Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland* (Den Haag, 3e druk 1947).
K. HELFFERICH, *Das Geld* (Leipzig, 5e druk 1921).
V. JANSSENS, *De Belgische frank, Anderhalve eeuw geldgeschiedenis* (Antwerpen/Amsterdam 1975).
A.M. DE JONG, *Geschiedenis van De Nederlandsche Bank, I-IV* (Haarlem 1967).
C.P. KINDLEBERGER, *The world in depression 1929-1939* (Londen 1973).

J.J. POLAK, Financial Relations between the Netherlands and Belgium: A. BAKKER e.a., eds. 1943 to 1993 *Monetary Stability through International Cooperation, Essays in honour of André Szász* (Dordrecht 1994) 183-200.
N.W. POSTHUMUS, *Nederlandsche prijsgeschiedenis, I: Goederenprijzen op de beurs van Amsterdam 1585-1914* (Leiden 1943).
R.S. SAYERS, *The Bank of England* (Cambridge, Londen, New York en Melbourne 1976).
J.P. SMITS, E. HORLINGS en J.L. VAN ZANDEN eds, *The measurement of Gross National Product and its components, The Netherlands, 1800-1913* (Utrecht 1997).
A. SOETBEER, *Materialien zur Erläuterung und Beurteilung der wirtschaftlichen Edelmetallverhältnisse und der Währungsfrage* (Berlijn, 2e druk 1886).
J.H. VAN SWINDEN, *Bedenkingen over het muntwezen* (Utrecht 1997) =Bronnen uitgegeven door Het Nederlands Muntmuseum 1 [moderne uitgave van een niet eerder gepubliceerd manuscript uit 1815].
J. DE VRIES, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank, V* (Amsterdam 1989).
A. VROLIK, *Moet Nederland voor zijn muntwezen den gouden standaard aannemen of den zilveren behouden?* (Haarlem 1874).
A. VROLIK, *Verslag van al het verrigte tot herstel van het Nederlandsche muntwezen van het jaar 1842 tot en met 1851* (Utrecht 1853).
A. WARIN, *Bedenkingen over het muntwezen in het Koningrijk der Nederlanden* (Den Haag en Amsterdam 1824).

Summary

The guilder during the 19th and 20th centuries: a periodization. It is normal practice to distinguish the domestic and the international value of currencies. The domestic value is related to inflation or deflation, i.e. the rise and fall of prices. Until the end of the Bretton Woods System in the 1970s the international value of currencies used to be tied to the quantity of precious metal contained by the monetary unit.
The available data on these phenomena make it possible to cut the Dutch monetary history of the last two centuries into fairly distinct periods. In 1936 the Netherlands left the gold standard which had been in use for most of the time since the 1870s. Until that year the international value of the guilder had undergone only minor changes. The level of prices, however, was subject to ups and downs.
From then on to 1950 both the domestic and the international values of the Dutch currency declined considerably. During the second half of the century the guilder was almost as strong as the *Deutsche Mark*. But – certainly till the late 1970s – that did not prevent prices from rising. Inflation got more or less under control in the last decade of the 20th century.